

12

Mobiliseringen og "krigen" i 1940.

Av kommandørkaptein Meyer

Efter Norges frigivelse er der i dagspressen oftere kommet til syne den oppfatning at der inntrådte krigstilstand mellom Norge og Tyskland den 9. april 1940 og at der utgikk ordre om almindelig mobilisering i den anledning.

Denne oppfatning har bragt visse presseorganer til å rette ærekrenkende beskyldninger mot "officersstanden" i almindelighet, og der merkes en tendens til å gjøre officersstanden ansvarlig for at det lyktes tyskerne å besette Norge.

Under min befatning i krigsårne med priserettsaker har jeg samlet et omfattende materiale vedrørende disse forhold, som viser at den nevnte oppfatning er falsk. Det var likevell ikke min mening å delta i en offentlig behandling av spørsmålet da jeg trodde det skulde behandles av den av regjeringen nedsatte granskingskomite. Men etter å ha lest Forsvarsdepartementets redegjørelse, som er inntatt i flere aviser den 13. ds, og hvor der er omtalt det spørreskjema som skal "forelegges og utfylles av hver befalingsmann" og behandles av et departementalt granskingsutvalg, tror jeg det er på tide at der sies fra offentlig om den misvisende framstilling av faktiske forhold som foreligger. Som pensjonert officer fra høsten 1939 hører jeg ikke til det befall som skal besvare spørreskjemaet og har derfor ingen personlig interesse å varetta med dette mit innlegg. Det faktiske forhold er at der hverken før eller etter tyskernes angrep på Norge utgikk noen som helst ordre om mobilisering for sjøforsvaret, luftvernet eller flyvåpnet. For felthæren utgikk heller ingen ordre om almindelig mobilisering, bare den nå nokså kjendte ordre om "stille mobilisering" undertegnet kl. 0345 den 9.4. av forsvarsministeren på Generalstabens kontor i henhold til regjeringens beslutning.

Ordren gjalt dog bare feltbrigadene i Sør-Norge. Til tross for at den ble gitt ca 4 timer etterat de første skudd var vekslet i Oslofjorden og etterat den kom melding skyting også ved Kristiansand, S. Bergen og Agdenæs, viste dens begrensning og kunngjøringsmåten, med torsdag 11. april som første mobiliseringsdag, at den bare var ment som en styrkelse av "Nøytralitetsvakten" og at regjeringen på det tidspunkt ikke kan ha tenkt på å føre krig, bare på å tilbakevise forsettlig nøytralitetsbrudd. De innkaldte brigader kunde dog ikke påregnes ferdig mobilisert før tidligst 20. april.

Den motstand som sjøforsvaret ydet natten til 9. april ved de fire krigshavner ble heller ikke ydet etter noen spesiell ordre fra regjeringen. Den skjedd i henhold til en bestemmelse i instruksen for nøytralitetsvernet av sept. 1939, en bestemmelse som også gjalt under forrige verdenskrig.

Motstanden mot angriperne både den natten og senere var et forsøk på å tilbakevise en krenkelse av vår nøytralitet, noe som i folkeretten ikke kan betraktes som en fiendtlig handling. Den ble innledet uten at man til en begynnelse visste hvilken nasjonalitet de fremtredende krigsskip tilhørte, undtagen ved Bergen, hvor man var blitt klar over at de var tyske. (Ved Kristiansand trodde man de var franske.)

Kl 0500 (norsk tid) den 9. april kom den tyske minister i Oslo til Utenriksdepartementet med den tyske regjerings krav. De ble avslått, men kontakten ble ikke brutt.

Pressen i Oslo meddelte den 10. at Stortinget i møte på Hamar den 9. hadde oppnevnt en deputasjon som skulde komme til Oslo for å forhandle om kravene av 9. april. Den 11. meldte Oslo-pressen at den tyske sendemann hadde vært hos Kong Håkon på Elverum den foregående dag, men at der ennå ikke forelå noe om møtets resultat.

I Oslo-pressen ble resultatet bare omtalt den 12. i et telegram fra Berlin sålydende: "Etter det man opplyser i politiske kretser i Berlin er det ikke riktig når man i den utenlandske presse opplyser at forhandlingene mellom den norske konge og den tyske sendemann i Oslo er brutt."

Den 13. bragte pressen et Berlin-telegram av 12. april hvori ble meddelt "fra ansvarlig hold" at "forhandlingene mellom de tyske myndigheter og den norske Konge ikke er brutt. Den tyske sendemann reiser idag påny for å oppsøke kong Håkon."

Oslo-pressen inneholdt i disse dagene ikke noe om hva regjeringen Nygårdsvold og den norske overkommando foretok seg. Det ble senere kjent at regjeringen først den 11. april om morgenen bestemte seg for å yde militær motstand og at den i de nærmeste dager deretter måtte flytte fra sted til sted stadig forfulgt av tyske bombefly. Etter hva general Ruge senere opplyste visste overkommandoen, da den ble oppsatt den 11. april, ikke om der var styrker ved eller sønnenfor Kongsvinger og heller ikke med sikkerhet om der var norske styrker i Østfold. Telefonforbindelse dit kunde man ikke få. Om forholdene i Telemark, på Sørlandet, ved Stavanger og i Trøndelag fandtes ingen oppgaver. De norske troppeavdelinger som hadde samlet seg i disse strøk optrådte hver for seg og handlet selvstendig.

Det kan tilføyes:

De tekniske forutsetninger for "mobilisering" i dette ords virkelige betydning forelå ikke lenger.

I det opprop som regjeringen sendte ut den 11. april tales betegnende nok hverken om mobilisering eller organisering av militær motstand i det hele, bare om hjelp "til å holde oppe et lovlig styre i landet - norsk grunnlov, norsk frihet, norsk selvstendighet."

I Kongens opprop av 13. april ble der rettet en henstilling til "alle norske kvinner og menn om å gjøre alt hva hver enkelt evner og kan for å redde frihet og selvstendighet for vårt kjære fedreland."

I de besatte områdene ble disse oppropene først kjent lenge etter, og der var knapt noen i disse områdene som i de dagene visste hvilke hensikter regjeringen hadde.

Ingen av de to oppropene nevner ordet "krig". Der tales derimot om "overfall" og "angrep". De viser begge at da regjeringen endelig - og for første gang - fattet beslutning om å gjøre motstand, altså 11. april, var man henvist til å basere denne motstand på improvisasjoner uten ordnet sammendragning av tropper selv i de ennå ikke besatte områder.

Søndag 14. april talte biskop Berggrav, fylkesmann Christensen og høyesterettsjustitiarius Paal Berg beroligende ord i kringkastingen.

Mandag 15. april ble offentliggjort et opprop til befolkningen i Oslo og omegn hvori der ble advart mot enhver sabotasjehandling fra befolkningens side. Det var undertegnet av en hel del representanter for borgerne, for offentlige myndigheter, for arbeidslivet, bankene, forsikringsvesenet, handel, håndverk og sjøfart, for Universitetet, kunst- og kulturlivet, for idrett og sport.

Likeledes ble offentliggjort en appell fra Norsk Arbeidsgiverforening om arbeidsforhold og en lojalitetserklæring til den tyske overkommando underteregnet av en rekke menn.

Tirsdag 16. april meddelte pressen:

"Det okkuperte Norge har fått et legalt styre på syv mann. Høyesterett har tatt initiativet som den eneste gjenværende av de tre statsmakter. Quisling nevnte i en erklæring blant annet at han overtok stillingen som befullmektiget for demobiliseringen i kontakt med Administrasjonsrådet. Høyesterettsjustitiarius takket Quisling for hans erklæring ved hvilken den av Høyesterett etablerte ordning er blitt gjort mulig".

I et opprop oppfordret Norges Bondelag, Norges Handelsstands Forbund, Norges Industriforbund, Norges Håndverkerforbund og Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon alle sine medlemmer til "i full lojalitet å støtte det nye administrasjonsråd i dets vanskelige oppgave og hver for seg gjøre sitt ytterste for at arbeidslivet kan holdes oppe og ro og orden herske".

Samme dag overdrog general Falkenhorst til det norske politi beskyttelsen av "samfundsviktige anlegg, dvs. broer, jernbaneanlegg, næringsforetagender, elektrisitets- og vannverk og lignende forråds og tankanlegg."

Pressen i Oslo og langs kysten uttalte sin glede over dagens begivenheter. På alle måter fikk man inntrykk av at der ikke forelå et absolutt brudd mellom den norske og den tyske regjering, og at Tyskland fremdeles ikke anså seg for å være i krig med Norge.

I Statsråd den 19. april ble der vedtatt et svar på Paal Bergs telefonmeddelelse til legasjonen i Stockholm om hva som var hendt. I svaret ble uttalt at Kongen hadde "full forståelse for den nødssituasjon som har fått Høyesterett til å gripe inn for å få dannet et administrasjonsråd for de områder som er besatt av tysk hærmakt." Der ble i svaret ikke reist noen innvending mot rådets dannelse eller dets sammensetning.

Av svaret forøvrig framgår at den norske regjering den 19. april fremdeles ikke hadde noe ønske om å delta i krigen mot Tyskland, og at den fremdeles var villig til forhandling under visse forutsetninger.

Et telegram fra Berlin 15. april hadde meldt "fra vell underrettet hold":

"I spørsmålet om en angivelig krigstilstand mellom Norge og Tyskland ble det opplyst at det hverken fra den norske Konge eller fra tysk hold var kommet erklæring i denne retning. Den Norske legasjon i Berlin har heller ikke overlatt det til noen annen legasjon å overta Norges interesser i Tyskland." Et telegram fra Berlin 19. april meldte: "Den norske sendemann (Scheel) som igår etter oppdrag fra kong Håkon og regjeringen Nygårdsvold hadde bedt (den tyske regjering) om å få lov til å bli i Berlin og fortsette legasjonens arbeid er idag på grunn av den fiendtlige holdning som den norske Konge og regjeringen Nygårdsvold har inntatt oppfordret til sammen med legasjonens personale å forlate Tyskland."

En kringkastingsmelding fra Berlin bragte regjeringen til å sende ut en künngjøring av 28. april 1940 hvori det ble uttalt: "Det tyske riket har selv satt seg i krigstilstand med Norge. Norge vilde ingen krig og det bar ikke våpen mot noen."

Noen formell krigserklæring til Tyskland ble ikke avgitt fra norsk side og Tyskland sendte heller ikke Norge noen sådan erklæring.

Så vidt vites har ingen stat avgitt nøytralitetserklæring i anledning av kamphandlingene i Norge i 1940.

I det skjema som nå forelegges befalet i hæren, sjøforsvaret og luftvernet til besvarelse forlanges i punkt 3 opplyst hvor og når vedkommende skulde møte fram "iflg mobiliseringsordre pr. 1/12 39", og i punkt 4: 'når og hvor frammøtt ved mob.' (Sic!)

Av det som her foran er opplyst vil forståes at det i punkt 4 spørres om noe som i virkeligheten bare gjelder feltbrigadene i Sørnorge, og selv for disses vedkommende er en mobilisering som ikke lot seg utføre fordi ordren ble utstedt for sent.

De to spørsmålene er egnet til å dekke over dette som i virkeligheten er et kjernepunkt når man vil fremskaffe en upartisk bedømmelse av befalets forhold. Det burde ikke gå an at et departement kan tillate seg å legge grunnlaget for bedømmelsen så skjævt tilrette som tilfellet blir med det utsendte spørreskjema. Og det er harmelig å se hvorledes skjemaets tendens utnyttes mot "officerene" i den presse som før den 9. april 1940 på så mange måter gjorde hva den kunde for å ødelegge det militære og det militære befals anseelse og dets arbeidsvilkår i forsvarets tjeneste og som i sitt program hadde en post basert på slagordet: "arbeiderne har intet fedreland". Meningen på visse hold synes å være å få gjort "befalet" til syndebukker og å få valgt et storting som vil bidra til å senke et glemselens slør over de sanne årsaker til Norges ulykke, og som vil "henge de små og la de store løpe".

Oslo, 15. august 1945. Christopher Meyer.